

PAPER DETAILS

TITLE: Saglik Bilimleri Öğrencilerinin Koronavirüs-19'a Yönelik Bilgi Düzeyleri ve Saglik Davranislarina Etkisinin Incelenmesi

AUTHORS: Seher TANRIVERDI,Hülya KESKIN,Gülcan ÇIFTÇIOGLU

PAGES: 51-58

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2187308>

Sağlık Bilimleri Öğrencilerinin Koronavirüs-19'a Yönelik Bilgi Düzeyleri ve Sağlık Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi

Investigation of Health Sciences Students' Knowledge Levels of Coronavirus-19 and Its Effect on Health Behaviors

Seher TANRIVERDİ¹, Hülya KESKİN¹, Gülcan ÇİFTÇİOĞLU¹

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Mardin, Türkiye

Özet

Amaç: Araştırmanın amacı sağlık bilimleri öğrencilerinin COVID-19 salgını ile ilgili bilgi düzeylerini saptamak ve sağlık davranışları üzerindeki etkisini incelemektir.

Gereç ve Yöntemler: Çalışma, çevrimiçi anket yöntemi ile bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokuluna kayıtlı 345 öğrenci ile yapılmıştır. Çalışma verileri, Ocak-Şubat 2021 tarihlerinde çevrimiçi anket formu kullanılarak toplanmıştır. Anket formu katılımcıların demografik özelliklerine dair soruların yanı sıra sağlık bilgi düzeyi; COVID-19 salgınına yönelik sağlık davranışına etkisi olmak üzere 24 sorudan oluşmaktadır. Veri analizinde, tanımlayıcı istatistik testleri ile sayı, yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Grup içi ortalamalarının karşılaştırılmasında One-Way Anova testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.65±3.35 olup %79.7'si kadındır. Katılımcıların %74.21'i 2019 yılı öncesinde COVID-19 hakkında bilgisinin olmadığını, %91.3'ünün kendisi veya ailesinden birilerinin COVID-19'a yakalanma konusunda endişe duyduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin %86.37'si pandemi sürecinin bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik aşı uygulamaları konusunda farkındalık kazandığını, %63.2 'si pandemi sürecinde ellerini yıkama süresinde değişiklik olduğunu, %76.8'i televizyon kanallarında yer alan haberlerden bilgi edindiğini bildirmiştir. COVID-19 öncesi-sonrası günlük uyku, sıvı alımı gibi sağlık davranışları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0.001$).

Sonuç: Sonuç olarak, COVID-19 pandemi süreci sağlık bilimleri öğrencilerinin bilgi düzeylerinde ve sağlık davranışlarında değişiklikler meydana getirmiştir. Sağlık bilimleri öğrencilerinin pandemi süreci yönetimi konusunda önemli bir yeri olduğu için konu ile ilgili daha fazla çalışma yapıp literatüre katkı sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Öğrenci, Sağlık bilgisi, Tutum, Uygulama.

Abstract

Objective: The aim of the study is to determine the knowledge level of health science students about the COVID-19 outbreak and to examine its impact on health behavior.

Materials and Methods: The study was conducted with 345 students enrolled in the Faculty of Health Sciences and Health Services Vocational School of a university using an online questionnaire. Study data were collected using an online questionnaire between January-February 2021. The questionnaire form included questions about the demographic characteristics of the participants as well as the health knowledge level; It consists of 24 questions, including the effect on health behavior for the COVID-19 outbreak. In data analysis, number, percentage distributions, mean and standard deviation values were calculated with descriptive statistics tests. One-Way Anova test was used to compare the means within the group.

Results: The average age of the students participating in the study is 21.65±3.35 and 79.7% of them are women. 74.21% of the participants did not have information about COVID-19 before 2019, 91.3% were worried about themselves or someone from their family catching COVID-19. It was determined that there is a statistically significant difference between health behaviors such as daily sleep and fluid intake before and after COVID-19 ($p<0.001$).

Conclusion: As a result, the COVID-19 pandemic process has brought about changes in health science students' knowledge and health behaviors. Since health sciences students have an important place in pandemic process management, it is recommended to make more studies on the subject and contribute to the literature.

Keywords: Attitudes, COVID-19, Health knowledge, Practice, Students

Yazışma Adresi: Seher TANRIVERDİ, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Mardin, Türkiye

Telefon: 05469038921 **e-mail:** sehertanriverdi@artuklu.edu.tr

ORCID No (Sırasıyla): 0000-0001-5829-1056, 0000-0003-3897-0814, 0000-0003-2670-2257

Geliş tarihi: 11.01.2022

Kabul tarihi: 16.06.2022

DOI: 10.17517/ksutfd.1056605

GİRİŞ

Bulaşıcı hastalıklar; toplumlarda zaman zaman salgınlar meydana getirerek toplum sağlığını ciddi bir şekilde tehdit etmiştir. Tarihte dünya genelinde salgın hastalıklarla toplumların oldukça sık şekilde karşılaştığını söyleyebiliriz. Bir hastalığın belli bir zaman içinde fazla sayıda görülmesi durumuna “salgın (epidemi)”, kıta ve kıtaları etkileyen geniş çaplı salgınlara da “pandemi” adı verilmektedir (1). Küresel bir sağlık krizi halini alan COVID-19 (koronavirüs) pandemisi, 2019 yılında Çin’de ortaya çıkmış ve daha sonra dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır (2). COVID-19 pandemisi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşamı önemli oranda etkileyen ciddi bir halk sağlığı problemidir. Pandemiler, kişileri ve toplumu birçok alanda etkileyen sosyal bir olgudur (2). Yapılan çalışmalar; salgın hastalıkların bireylerde ciddi bir travma meydana getirdiğini ve kaygı düzeyinin yükseldiğini belirtmiştir (3,4). Özata ve Sak’ın aktarımına göre; pandemi sonrasında artık dünyanın eskisi gibi bir yer olmayacağı, insanlık âleminde pek çok şeyin değişeceği; dolayısıyla tüm dünyayı etkisi altına alan bu durumun köklü toplumsal, ekonomik ve siyasi sonuçlarının olması kaçınılmazdır (5).

Bireylerin ya da toplumların bir hastalığı algılama şekli ile hastalığa verilen yanıtlar ve hastalığa karşı gösterdikleri uyum arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (6). Bu kapsamda; bireylerin bir salgın tehlikesi durumunda sergiledikleri sağlık davranışlarının salgının coğrafi yaygınlığını, yayılma hızını en aza indirmek, ayrıca muhtemel ölümleri azaltmak açısından önemli olduğu bilinmektedir (7). Bireyler, hayatları boyunca karar vermeleri gereken pek çok durumla yüzleşmektedir. Karar verilmesi gereken durumun özelliğine göre, bireyler yaşamlarını şekillendirecek ekonomik, sosyal, kişisel, mesleki ve eğitsel kararlar verebilmektedir (8). İnsanların sağlıklarını algılama düzeyleri hem fiziksel hem de psikolojik sağlıkları üzerinde oldukça etkilidir (9). Taylor’a göre; küresel anlamdaki salgınların beş önemli psikososyal durumu oluşturduğu belirtilmiştir. İlki, salgının bulaşma ve ölüm riskinin olması sebebiyle bireylerin panik bir biçimde alış-veriş yapması, gıda ve temizlik malzemesi stoklamaya başlamasıdır. İkincisi ise; virüsün kaynağı olarak bilinen ve tüm dünyaya yayılmasına sebep olduğu varsayılan toplumlara karşı dışlanma, ırkçı tutum ve davranışların sergilenmesidir. Üçüncüsü, sağlık kaygısı ve bulaşma şüphesi sebebiyle gereksiz bir biçimde sağlık sisteminin meşgul edilmesidir. Dördüncüsü salgının yayılmaması için gereken zorunlu izolasyon, sosyal mesafe ve evde kalma gibi durumlar

ile baş edememe ve yasaklara uymama olarak sıralanabilir. Son olarak, salgınla ilgili gerçek ve doğru bilgilerin dışında bilimsel olmayan iddialarda ve komplo teorileri gibi inanışlarda artış olmasıdır (4).

Pandemiler toplumlarda ciddi etkiler oluşturmaktadır ve salgın yönetim sisteminin en önemli meslek grubu sağlık çalışanlarıdır. Bu nedenle sağlık çalışanlarının üniversite eğitim süreçlerinde, pandemilerin önlenmesi ve pandemi durumunda kriz yönetimi konusunda yeterli bilgileri edinmeleri oldukça önemlidir.

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı; Sağlık bilimleri öğrencilerinin COVID-19’a yönelik bilgi düzeyleri ve sağlık davranışlarına etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. COVID-19 pandemisi sağlık bilimleri öğrencilerinin bazı davranışlarında nasıl bir değişim meydana getirmiştir?
2. COVID-19 pandemi sürecinin sağlık bilimleri öğrencilerinin COVID-19’a yönelik bilgi düzeyleri ve sağlık davranışlarına etkisi var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırmanın Tipi ve Örneklemi

Araştırma, tanımlayıcı kesitsel tiptedir. Araştırmanın evrenini, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan bir devlet üniversitesi bünyesindeki sağlık bilimleri fakültesi ve sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda aktif olarak kayıtlı öğrenim gören 850 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada herhangi bir örneklem yöntemi kullanılmayıp evrenin tümüne ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırma örneklemini ise; Ocak-Şubat 2021 tarihleri arasında, gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden sağlık bilimleri ve sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda öğrenim gören 345 üniversite öğrencisi oluşturmuştur.

Veri toplama Araçları

Araştırma verileri, “Tanıtıcı Bilgi Formu”, “Covid-19’un Sağlık Bilimleri Öğrencilerinin Bilgi Düzeyleri ve Davranışlarına Etkisi” durumunu belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından literatür taraması yapıldıktan sonra hazırlanan 24 soruluk anket formu kullanılarak toplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması için bir çevrimiçi anket formu (Google Form) hazırlanmıştır. Bu anket formunda katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ve araştırma

ile ilgili 24 soru bulunmaktadır. Araştırmanın yürütüldüğü ilgili üniversitenin kullandığı öğrenci bilgi sistemi aracılığıyla öğrencilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu sistemde anket yanıtları yüklendikten sonra sistem otomatik olarak anketi tekrar açmayı engellemektedir. Kullanılan bu çevrimiçi anket formunda katılımcıların Veriler, araştırmacılar tarafından araştırmanın yürütüldüğü üniversitenin fakülte, bölüm ve sınıflarında öğrenim gören öğrencilerden çevrimiçi anket yöntemi ile toplandı. Anket formları, Ocak-Şubat 2021 tarihleri arasında toplandı.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma verileri toplanmadan önce, etik onayı Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Karar no:13.05.2020 tarihli ve 2020/4-4 sayılı kararı) alındı. Veri toplama aşamasında, araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere araştırma hakkında bilgilendirme yapılarak yazılı onamları alındı. Bu çalışma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma verileri SPSS 22.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiş verilerinin değerlendirilmesinde, tanımlayıcı istatistik testleri ile sayı, yüzde dağılımları, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Grup içi ortalamalarının karşılaştırılmasında One-Way Anova testi kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde, $p < 0.05$ değeri anlamlılık düzeyi kabul edildi.

BULGULAR

Sağlık bilimleri öğrencilerinin COVID-19'a yönelik bilgi düzeyi ve sağlık davranışlarına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada 345 öğrenci örnekleme oluşturmuştur.

Tablo 1'de araştırmaya katılan öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin bilgilerin dağılımı yer almaktadır. Araştırmada yer alan öğrencilerin %79.7'sinin ($n=275$) kadın, yaş ortalamasının 21.65 ± 3.35 olduğu, COVID-19 ile ilgili gelişmeleri takip etme süresinin ortalamasının 1.97 ± 1.37 saat olduğu, %96'sının ($n=331$) medeni durumunun bekar, %34.8'inin ($n=120$) ebelik bölümünde olduğu, %48.7'sinin ($n=168$) ilde yaşadığı ve %94.8'inin ($n=327$) ailesi ile yaşadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin %71.9'unun ($n=248$) çekirdek ailesinde sağlık çalışanı olmadığı belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin COVID-19'a yönelik sağlık davranışlarına ilişkin verdikleri yanıtların dağılımı **Tablo 2**'de yer almaktadır. Öğrencilerin

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımı

Özellikler	$\bar{X} \pm SD$	
Yaş	21.65 ± 3.35	
COVID-19 ile ilgili gelişmeleri takip etme süresi	1.97 ± 1.37	
	n	%
Cinsiyet		
Kadın	275	79.7
Erkek	70	20.3
Medeni Durum		
Evli	14	4.1
Bekar	331	95.9
Bölümü		
Hemşirelik	105	30.4
Ebelik	120	34.8
Beslenme	14	4.1
Tıbbi Laboratuvar	17	4.9
Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik	19	5.5
Yaşlı Bakımı	25	7.2
Çocuk Gelişimi	11	3.2
İlk ve Acil Yardım	19	5.5
Paramedik	15	4.3
Yaşadığı Yer		
İl	168	48.7
İlçe	124	35.9
Köy/Kasaba	53	15.4
Ailenizle mi yaşıyor musunuz?		
Evet	327	94.8
Hayır	18	5.2
Çekirdek ailenizde (anne, baba, kardeş, eş) sağlık çalışanı (hemşire, doktor vs.) var mı?		
Evet	97	28.1
Hayır	248	71.9

SD: Standart sapma, n=sayı, $\bar{X}$: ortalama

%74.21'inin ($n=256$) COVID-19 hakkında 2019 yılında başlayan pandemiden önce bilgisinin olmadığı, %91.3'ünün ($n=315$) kendisi veya ailesinden birilerinin COVID-19'a yakalanması konusunda endişe duyduğu, %94.78'inin ($n=327$) pandemi sürecinde toplum halk sağlığı konusunda başka insanların davranışlarını daha çok gözlemlemeye başladığı, %96.52'sinin ($n=333$) pandemi öncesinde, %98.26'sının ($n=339$) ise pandemi sürecinde öksürme veya hapşırma sırasında

Tablo 2. Öğrencilerin covid-19'a yönelik sağlık davranışlarına ilişkin verdikleri yanıtların dağılımı

İfadeler	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
2019 yılı öncesinde COVID-19 hakkında bilgi sahibi olma durumu	89	25.79	256	74.21
Kendisi veya aile üyelerinden birinin COVID-19'a yakalanmasında endişe duyma durumu	315	91.3	30	8.7
Pandemi sürecinde toplum halk sağlığı konusunda başka insanların davranışlarını daha çok gözlemlemeye başlama durumu	327	94.78	18	5.22
Pandemi öncesinde öksürme veya hapşıрма sırasında ağız ve burun kapatma durumu	333	96.52	12	3.48
Pandemi sürecinde öksürme veya hapşıрма sırasında ağız ve burun kapatma durumu	339	98.26	6	1.74
Maske kullanımının COVID-19'a karşı korumada etkili olduğunu düşünme durumu	217	62.89	128	37.11
Eldiven kullanımının COVID-19'a karşı korumada etkili olduğunu düşünme durumu	201	58.26	144	41.74
Pandemi öncesinde düzenli egzersiz yapma durumu	105	30.43	240	69.57
Pandemi sürecinde düzenli egzersiz yapma durumu	88	25.5	257	74.5
Pandemi öncesinde düzenli beslenme durumu	185	53.62	160	46.38
Pandemi sürecinde düzenli beslenme durumu	236	68.4	109	31.6
Pandemi sürecinde dışarıdan yemek siparişi verme durumu	68	19.71	277	80.29
Pandemi sürecinde bitkisel gıda takviyeleri alma durumu	165	47.82	180	52.18
COVID-19 riskini önlemeye yönelik 14 kuralı bilme durumu	331	95.94	14	4.6
Pandemi sürecinde tokalaşma sarılma gibi yakın temaslardan kaçınma durumu	331	95.94	14	4.6
Pandemi süreci bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik aşı uygulaması konusunda farkındalık kazandırma durumu	298	86.37	47	13.63
COVID-19 virüsünün insan yapımı olduğunu ve yapay bir hastalığa yol açtığını düşünme durumu	228	66.08	117	33.92

n=sayı

ağız ve burnunu kapattığı belirlendi. %62.89'u (n=217) maske kullanımının COVID-19'a karşı korumada etkili olduğunu, %58.26'sı (n=201) eldiven kullanımının COVID-19'a karşı korumada etkili olduğunu, %95.94'ü (n=331) COVID-19 riskini önlemeye yönelik 14 kuralı bildiğini, %95.94'i (n=331) pandemi sürecinde tokalaşma sarılma gibi yakın temaslardan kaçındığını, %86.37'si (n=298) pandemi sürecinin bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik aşı uygulaması konusunda farkındalık kazandırdığını, belirtti.

COVID-19'un öğrencilerin sağlık alışkanlıklarına etkisi incelendiğinde, öğrencilerin %63.2'si (n=218) pandemi sürecinde ellerinizi yıkama süresinde değişiklik olduğunu, %61.4'ü (n=212) pandemi sürecinde kişisel temizlik alışkanlıklarının değişmediğini, %50.7'si (n=175) pandemi sürecinde yaşadığı ortamın hijyeni konusunda alışkanlıklarının değişmediğini belirtti (Tablo 3).

Araştırmaya katılan öğrencilerin %46.1'inin (n=159) pandemi öncesinde günde 4-6 kez şekilde

Tablo 3. COVID-19'un öğrencilerin sağlık alışkanlıklarına etkisi COVID-19'a yönelik yönelik bilgi düzeyine ilişkin verdikleri yanıtların dağılımı

İfadeler	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
Pandemi sürecinde el yıkama süresinde değişiklik durumu	218	63.2	127	36.8
Pandemi sürecinde kişisel temizlik alışkanlıklarında değişiklik durumu	133	38.6	212	61.4
Pandemi sürecinde yaşanan ortamın hijyeni konusunda alışkanlıkların değişiklik durumu	170	49.3	175	50.7

ellerini yıkadıklarını, pandemi sürecinde ise öğrencilerin %78.8'inin (n=272) 6 kez ve üzeri olacak şekilde ellerini yıkadıkları saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Pandemi öncesi ve sürecinde öğrencilerin el yıkama sıklığı

İfadeler	n	%
Pandemi öncesinde günlük el yıkama sıklığı		
1-3 kez	51	14.8
4-6 kez	159	46.1
6 kez ve üzeri	135	39.1
Pandemi sürecinde günlük el yıkama sıklığı		
1-3 kez	7	2
4-6 kez	66	19.1
6 kez ve üzeri	272	78.8

n=sayı

COVID-19 öncesi-sonrası sağlık davranışlarının karşılaştırması Tablo 5'te yer almaktadır. Pandemi öncesinde günlük uyku sürelerinin ortalaması 7.46 ± 1.27 saat iken, pandemi sürecinde ise ortalamanın 8.73 ± 1.75

saat olduğu belirlenmiştir. Her iki ortalama arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0.001$). Pandemi öncesinde günlük sıvı alma miktarının ortalamasının 1.93 ± 0.85 (litre) olduğu, pandemi sürecinde ise bu ortalamanın 2.2 ± 1.08 (litre) olduğu belirlenmiştir. Her iki ortalama arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p < 0.001$) (Tablo 5).

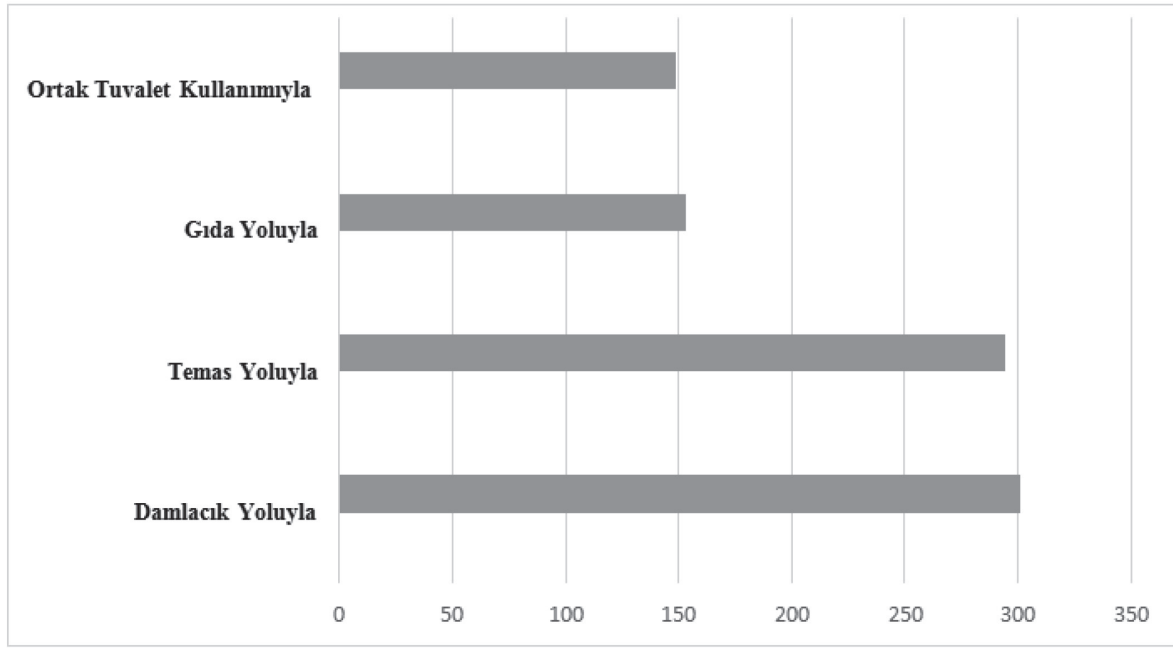
Çalışmaya katılan öğrencilerin COVID-19 virüsünün bulaş yoluna ilişkin bilgilerinin dağılımı incelendiğinde, öğrencilerin %87.2'si (n=301) COVID-19'un damlacık yoluyla ve %85.2'si (n=294) temas yoluyla, %44.3'ü (n=153) gıda yoluyla (paketli gıdalar ve dışarıdan yemek siparişi) ve %43.2'si (n=149) ortak tuvalet kullanımı ile bulaştığını belirtmiştir (Grafik 1).

Çalışmaya katılan öğrencilerin COVID-19 ile ilgili en güncel bilgilere ulaşabilme kanallarının dağılımı incelendiğinde, %76.8'inin (n=265) televizyon kanallarında yer alan haberlerden, %74.8'inin (n=256) twitter ve facebook gibi sosyal medya kanallarından ve %57.4'ünün (n=196) ise bilimsel yayınlardan COVID-19 hakkında bilgi edindikleri belirlenmiştir (Grafik 2).

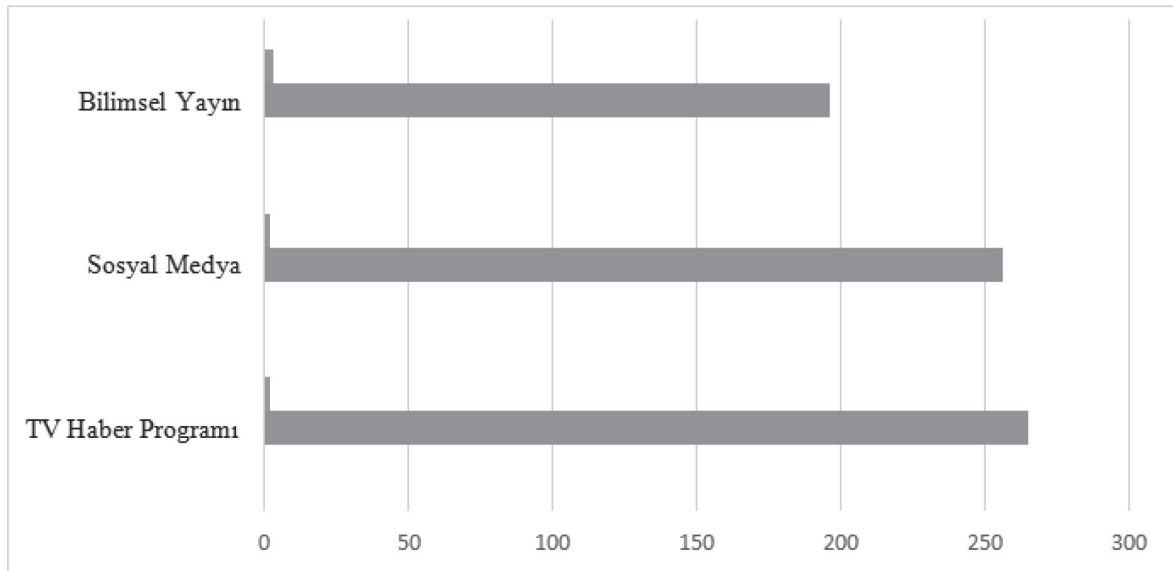
Tablo 5. COVID-19 öncesi-sonrası sağlık davranışlarının karşılaştırılması

	$\bar{X} \pm SD$	Medyan(min-max)	p
Pandemi Öncesinde Günlük Uyku Sürelerinin ortalaması (saat)	7.46 ± 1.27	7 (5.00-15.00)	0.000
Pandemi Sürecinde Günlük Uyku Sürelerinin ortalaması (saat)	8.73 ± 1.75	9 (3.00-15.00)	
Pandemi Öncesinde Günlük Sıvı Alma Miktarının Ortalaması (lt)	1.93 ± 0.85	2 (1.00-5.00)	0.000
Pandemi sürecinde Günlük Sıvı Alma Miktarının Ortalaması (lt)	2.2 ± 1.08	2 (1.00-7.00)	

SD:Standart sapma, n=sayı, $\bar{X}$:ortalama

Grafik 1. COVID-19 virüsünün bulaş yoluna ilişkin dağılım grafiği

Grafik 2. Öğrencilerin COVID-19 hastalığı ile ilgili en güncel bilgilere ulaşabilme kanallarının dağılım grafiği

TARTIŞMA

Pandemilerin önlenmesi ve yönetimi için bireylerin bilgi ve davranışları oldukça önemlidir (10). Literatür incelendiğinde, konu ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıda olup, bazı bulgulara yönelik çalışma örneğine rastlanmamıştır.

Yapılan bu araştırma ile sağlık alanındaki öğrencilerin COVID-19'a yönelik bilgi ve sağlık davranışları ile ilgili elde edilen bilgiler ışığında literatüre bu alanda katkılar sunacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %76.8'inin televizyon kanallarında yer alan haberlerden, %74.8'inin twitter ve facebook gibi sosyal medya kanallarından ve %57.4'ünün ise bilimsel yayınlardan bilgiye ulaştığı belirlenmiştir. Kıssal ve arkadaşları, sağlık bilimleri öğrencileri tarafından COVID-19 hakkında kullanılan bilgi kaynaklarının bilimsel makaleler, video konferanslar ve sosyal medya olduğunu saptamışlardır (11). Dönmez ve Gürbüz, üniversite öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada katılımcıların çoğunun COVID-19 pandemisi hakkında bilgileri radyo ve televizyondan

edindiği saptanmıştır (12). Birimoğlu Okuyan ve arkadaşları, hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada COVID-19 hakkında en yüksek bilgi edinme alanının sosyal medya olduğunu belirlemişlerdir (13). Yakar ve arkadaşları çalışmalarında, tıp öğrencilerinin COVID-19'a yönelik bilgileri çoğunlukla medya tartışma programlarından ve sosyal medya ağlarından edindiklerini bulmuşlardır (10). Kara ve ark. eczacılık öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada, COVID-19 hakkında bilgi edinmek için en çok internet kaynakları ve televizyonun kullanıldığı belirlenmiştir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %87.2'si COVID-19'un damlacık yoluyla, %85.2'si temas yoluyla bulaştığını ifade etmiştir. Dönmez ve Gürbüz'ün çalışmalarında üniversite öğrencileri, COVID-19'un temas ve solunum yoluyla bulaştığını belirtmişlerdir (12). Cihan ve arkadaşlarının çalışmasında, sağlık öğrencileri COVID-19'un temas ve solunum damlacıkları yoluyla bulaştığını ifade etmişlerdir (15). Kara ve ark. çalışmasında eczacılık öğrencileri, COVID-19'un daha çok solunum yoluyla bulaştığını belirtmişlerdir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %98.26'sının pandemi sürecinde öksürme veya hapşırma sırasında ağız ve burnunuzu kapattığını ifade etmiştir. Cihan ve arkadaşlarının çalışmasında sağlık öğrencilerinin çoğunun pandemi sürecinde insanların yanında mümkün oldukça öksürmekten kaçındığını ifade etmiştir (15). Kara ve ark. çalışmasında eczacılık öğrencilerinin çoğu öksüren insanlardan uzak durmaya çalıştığını belirtmiştir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %62.89'u maske, %58.26'sı eldiven kullanımının COVID-19'a karşı koruyucu olduğunu ifade etmişlerdir. Kıssal ve arkadaşlarının çalışmasında, sağlık bilimleri öğrencileri alkol bazlı el dezenfektanı kullanmanın ve maske takmanın COVID-19'a karşı koruyucu önlemler olduğunu belirtmişlerdir (11). Birimoğlu Okuyan ve arkadaşları, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19'a karşı alınacak önlemler olarak en fazla sosyal mesafe, ardından maske, eldiven gibi kişisel koruyucu ekipmanları kullandıklarını belirlemişlerdir (13). Cihan ve arkadaşlarının çalışmasında sağlık öğrencileri COVID-19'un yayılmasını engellemenin en etkili yolunun el yıkama, kişisel hijyeni sağlama ve maske kullanma olduğunu ifade etmişlerdir (15). Kara ve ark. çalışmasında eczacılık öğrencilerinin çoğu COVID-19'dan korunmak için el dezenfektanı ve cerrahi maske kullanımının gerektiğini belirtmişlerdir (14). Ruba M ve ark.'nın sağlık öğrencileri ile yaptıkları bir çalışmada katılımcıların çoğu, COVID-19'dan korunmaya yönelik tedbirlerin iyi bir el hijyeni ve sosyal izolasyon olduğunu belirtmiştir (16).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %46.1'inin pandemi öncesinde günde 4-6 kez şekilde ellerini yıkadıklarını, pandemi sürecinde ise öğrencilerin %78.8'inin 6 kez ve üzeri olacak şekilde ellerini yıkadıkları saptanmıştır. Cihan ve ark, sağlık öğrencilerinin COVID-19 pandemi sürecinde el yıkama temizlik yapma sıklığının arttığını belirlemişlerdir (15) Kara ve ark.'nın çalışmasında, eczacılık öğrencilerinin çoğu pandemi sürecinde el yıkama sıklıklarının arttığını ifade etmiştir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %91.3'ünün kendisi veya ailesinden birilerinin COVID-19'a yakalanması konusunda endişe duyduğu belirlenmiştir. Yakar ve arkadaşları, tıp öğrencilerinin %59.62'sinin kendisi ve %94.91'inin ailesinin COVID-19'a yakalanma endişesi olduğunu saptamışlardır (10). Birimoğlu Okuyan ve arkadaşları, hemşirelik öğrencilerinin %64.6'sının virüse yakalanma korkusu olduğu saptanmıştır (13).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %66.8'i COVID-19'un insan yapımı olduğu ve yapay bir hastalığa yol açtığını ifade etmektedir. Cihan ve arkadaşlarının çalışmasında, sağlık öğrencileri COVID-19'un nasıl ortaya çıktığının net olmadığını, ancak deniz mahsullerinden insana bulaşabildiğini ifade etmişlerdir (15). Kara ve ark. çalışmalarında, eczacılık öğrencilerinin çoğu COVID-19'un bulaş kaynağının yarasalar olduğunu söylemişlerdir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin %86.37'si pandemi sürecinde bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik aşı uygulaması konusunda farkındalık kazandığını belirtmiştir. Kara ve ark.'nın çalışmasında, eczacılık öğrencilerinin çoğu COVID-19'un aşı ile önlenilebileceğini ifade etmiştir (14).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerin COVID-19 pandemi sürecinde günlük uyku süreleri önemli ölçüde artmıştır. Kenneth ve ark. çalışmalarında, COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin günlük uyku sürelerinin arttığını saptamışlardır (17). Marelli ve ark. üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, COVID-19 pandemi sürecinde uyku süresinin önemli düzeyde arttığını tespit etmişlerdir (18).

Bu çalışmaya katılan öğrencilerden pandemi öncesine oranla pandemi sürecinde daha fazla kişinin düzenli beslendiği tespit edilmiştir. Akyol ve Çelik'in paramedik öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, salgın sürecinde salgın öncesi duruma göre öğrencilerin beslenmelerine daha fazla dikkat edildiği belirlenmiştir (19). COVID-19'a yönelik öğrenciler ile yapılan tüm bu çalışma sonuçları araştırma bulgularımızı desteklemektedir.

Sağlık bilimleri öğrencileri hem öğrenim süreçlerinde hem de meslek hayatlarında pandemi ile mücadelenin en önemli ekiplerinden olduklarından, pandemi süreci hakkında bilgi durumları ve sürecin sağlık davranışlarına etkileri büyük önem taşımaktadır. Konu ile ilgili çalışmaların artırılıp, eksiklere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi pandemi ile mücadeleye önemli katkılar sağlayacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma sadece bir üniversitenin sağlık bilimleri öğrencileri ile yürütüldüğünden sonuçlar sadece çalışma evrenine genellenebilir. Konu ile ilgili yeterli çalışma bulunamadığından bazı bulguları kıyaslayacak veri bulunamaması çalışmanın kısıtlılıklarıdır.

SONUÇ

Sonuç olarak, COVID-19 pandemi süreci sağlık bilimleri öğrencilerinin bilgi düzeylerinde ve sağlık davranışlarında değişiklikler meydana getirmiştir. Sağlık bilimleri öğrencilerinin, pandemilerin önlenmesi ve pandemi ile mücadele konusunda önemli bir yeri olduğu için konu ile ilgili daha fazla çalışma yapıp literatüre katkı sağlanması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranları: Çalışmaya tüm yazarlar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Etik Onam: Bu çalışmanın etik onayı Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Karar no:13.05.2020 tarihli ve 2020/4-4 sayılı kararı) alınmıştır.

KAYNAKLAR

1. Arık FŞ. Selçuklular zamanında Anadolu'da veba salgınları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tar. Bölümü Tar. Araştırmaları Derg. 1991;15(26):1.
2. Karataş Z. COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. Türkiye Sos. Hizmet Araştırmaları Derg. 2020;4:3-17.
3. Zhu H, Wei L, Niu P. Fast reshaping of intensive care unit facilities in a large metropolitan hospital in Milan, Italy: Facing the COVID-19 pandemic emergency. Crit. Care Resusc. 2020;22: 91-94.
4. Taylor S. The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease. Cambridge Scholars, 2019.
5. Özatay F, Sak G. COVID-19'un ekonomik sonuçlarını yönetebilmek için ne yapılabilir? (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2021).Erişim Linki: <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10098> (2020).
6. Hekler EB, Lambert J, Leventhal E, Leventhal H, Jahn E, Contrada RJ. Commonsense illness beliefs, adherence behaviors, and hypertension control among African Americans. Journal of Behavioral Medicine. 2008;31(5):391-400.

7. Çırakoğlu OC. Domuz gribi (H1N1) salgınıyla ilişkili algıların, kaygı ve kaçınma düzeyi değişkenleri bağlamında incelenmesi. Türk Psikol. Derg. 2011;26:49-64.
8. Doğan, H. Çağdaş kariyer karar verme yaklaşım ve modellerinin incelenmesi. Türkiye Sos. Polit. ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Derg. 2014;4:100-130.
9. Ekiz T, İlman E, Dönmez E. Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile covid-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. Usaysad Derg. 2020;6:139-154.
10. Yakar B., Öztürk Kaygusuz T, Pirinççi E, Önalın E, Ertekin YH. Tıp fakültesi öğrencilerinin Türkiye'deki mevcut COVID-19 salgını hakkında bilgi, tutum ve kaygıları. Fam. Pract. Palliat. Care. 2020;5:36-44.
11. Kissal A, Kavici S, Okan F, Aysar F. Health sciences students' knowledge, attitudes and behaviors about covid-19: a review study. J. High. Educ. Sci. 2020;10:391.
12. Dönmez İ, Gürbüz S. Üniversite öğrencilerinin covid-19 virüsü hakkında bilişsel yapılarının belirlenmesi. Manas Sos. Araştırmalar Derg. 2020;9:2159-2172.
13. Birimoğlu Okuyan C, Karasu F, Polat F. COVID- 19'un Hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi 2020;13(19):45-52.
14. Kara E, Demirkan K, Ünal S. Covid-19 hakkında eczacıların ve eczacılık öğrencilerinin bilgi ve tutumları. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Mesl. Yüksek Okulu Derg. 2020;8:763-778.
15. Cihan E, Pirinççi CŞ, Gerçek H, Ünüvar BS, Demirdel E. Türkiye'de sağlık öğrencilerinin COVID-19 üzerine bilgi düzeyleri , koruyucu davranışları ve risk algıları. SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020;11(3):342-347.
16. Mustafa RM, Alrabadi NN, Alshali RZ, Khader YS, Ahmad DM. Knowledge, attitude, behavior, and stress related to COVID-19 among undergraduate health care students in Jordan. Eur. J. Dent. 2020;14:50-55.
17. Wright Jr, KP, Linton SK, Withrow D, Casiraghi L, Lanza SM, de la Iglesia H et al. Sleep in university students prior to and during COVID-19 Stay-at-Home orders. Current Biology. 2020;30(14):797-798.
18. Marelli S, Castelnuovo A, Somma A, Castronovo V, Mombelli S, Bottoni D, et al. Impact of COVID-19 lockdown on sleep quality in university students and administration staff. Journal of Neurology. 2021;268(1), 8-15.
19. Akyol P, Çelik A. Covid-19 salgını sürecinde paramedik öğrencilerinin beslenme alışkanlıklarının araştırılması. Electronic Turkish Studies. 2020;15(4):25-37.